

УДК 373.2.016:81'233

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-3-27>

Наталія РУДКІВСЬКА,

orcid.org/0000-0001-5265-5189

*стариший викладач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Київська область, Україна) rudkovskayanata@gmail.com*

СПІВВІДНОШЕННЯ ІГОР І ВПРАВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена висвітленню проблеми встановлення оптимального співвідношення ігор і вправ в розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Серед різних засобів розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку особлива роль належить грі, яка є провідним видом діяльності дітей в процесі якої вони, відтворюючи дії дорослих, набувають первинних навичок соціалізації, зокрема навичок комунікації і спілкування. В грі діти активно взаємодіють між собою оволодіваючи мовленнєвими навичками. В статті представлено три групи дитячих ігор, які використовуються для реалізації цих завдань.

Сюжетно-рольові ігри є самоорганізованою діяльністю старших дошкільників, а дидактичні ігри – спеціально організованими видами ігрової діяльності, метою яких є розвиток мовних складових мовлення дітей.

В сюжетно-рольових іграх більш типовим впливом на розвиток мовлення є вплив через спілкування дітей під час таких ігор. В процесі дидактичних ігор в дітей на мимовільному, неусвідомленому рівні формуються необхідні їм знання та мовленнєві навички, які є метою проведення даного виду ігор. Словесні (вербальні, мовні) ігри безпосередньо спрямовуються на вирішення більшою мірою завдань мовленнєвого характеру, хоча одночасно вирішуються і пізнавальні, і комунікативні, і виховні, і навчальні, і розвивальні завдання.

Зазначається, що особлива роль в розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку має бути відведена, окрім ігор, ще й мовним вправам. Їх дидактичне значення полягає (на відміну від мовних або словесних ігор) в спроможності цілеспрямовано формувати у дітей здатність об'єктивувати мову усвідомлювати мовні одиниці розвивати вольовий компонент продукovanого мовлення через формування мовленнєвих дій (умінь) на тілі вже сформованих мовленнєвих операцій (навичок), що створює передумови для оволодіння дітьми мовленнєвою діяльністю, яка відрізняється від дитячого (майже спонтанного) мовлення такими ознаками, як: усвідомленість, довільність, навмисність.

Ключові слова: *розвиток мови, ігри, мовні вправи, дошкільники.*

Nataliia RUDKIVSKA,

orcid.org/0000-0001-5265-5189

*Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
(Pereiaslav, Riv region, Ukraine) rudkovskayanata@gmail.com*

THE RATIO OF GAMES AND EXERCISES IN ENSURING THE DEVELOPMENT OF SPEECH IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN

The article is devoted to the problem of establishing the optimal ratio of games and exercises in the development of speech of older preschool children. Among the various means of speech development of older preschool children, a special role belongs to the game, which is the leading activity of children in the process of which they, reproducing the actions of adults, acquire primary socialization skills, including communication ones. In the game, children actively interact with each other, mastering speech skills. The article presents three groups of children's games that are used to implement these tasks.

Plot-role games are self-organized activities of older preschoolers, and didactic games - specially organized types of play activities, the purpose of which is the development of language components of children's speech.

In story-based role-playing games, a more typical influence on speech development is the influence through children's communication in the process of playing. In the process of didactic games, children at the involuntary, unconscious level form the necessary for them knowledge and speech skills, which are the purpose of this type of games. Verbal (language) games are directly aimed at solving to a greater extent speech problems, although at the same time simultaneously the cognitive, communicative, educational and developmental tasks are resolved.

It is noted that a special attention in the development of older preschool children's speech should be paid, except games, to language exercises. Their didactic value is (unlike language or word games) in the ability to purposefully form in children the ability to objectify language, to understand language units, to develop the volitional component of speech through the formation of speech actions (skills) on the body of already formed speech operations (skills) which creates

preconditions for children's mastery of speech activity, that differs from children's (almost spontaneous) speech by such features as: awareness, arbitrariness, intentionality.

Key words: *language development, games, language exercises, preschoolers.*

Постановка проблеми. Визначальною ознакою кожної особистості є її рідне мовлення. Розвиненість рідного мовлення відображує не тільки рівень загальної культури людини, а й духовного розвитку нації в цілому. Розвинене рідне мовлення є умовою успішного навчання і виховання дітей у ЗДО. Загальновідомо, що оволодіння мовленням як засобом пізнання і способом спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства. Саме дошкільний вік (до 6 років) є найсприятливішим для цього. Тому не випадково процес мовленнєвого розвитку розглядається в сучасній дошкільній освіті як першочергове й найвідповідальніше завдання, реалізація якого пов'язана із засвоєнням дітьми рідної мови.

За своєю специфікою і соціальним значенням рідна мова є унікальним явищем. Вона – засіб спілкування, збереження й передачі знань, форма вербального сприймання й експлікації інформації, частина національно-духовної культури.

Розвиток мовлення дітей є однією з головних проблем сучасної дошкільної лінгводидактики. Актуальність цієї проблеми зумовлена потребою реалізації положень Закону України «Про дошкільну освіту», «Базового компоненту дошкільної освіти», спрямованих на модернізацію дошкільної освіти, зокрема вдосконалення методів, форм і засобів навчання дітей рідної мови та культури їхньої мовленнєвої комунікації.

В досягненні цих завдань особливо важливим і природовідним є забезпечення розвитку провідного виду діяльності дошкільників – ігрової діяльності й використання ігор як засобу, як організаційної форми і як методу, які забезпечують мимовільне, неусвідомлене, ненавмисне засвоєння дітьми мови й оволодіння процесуальністю мовлення. Не менше значення в розвитку мовлення й опануванні одиниць мови мають дидактичні вправи, які на відміну від дидактичних ігор виконують в освітньому процесі дещо інші функції. Вони, впливаючи на ті самі процеси оволодіння дітьми мовою і мовлення як і гра, проте сприяють розвитку інших якостей висловлювання: його довільності й усвідомленості. Тому удосконалення процесу розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку має здійснюватися у двох аспектах, а саме: як через гру, так і через мовні вправи. Такий підхід є оптимальним для освітнього процесу щодо дітей старшого дошкільного віку, оскільки дає змогу успішно реалізувати

стандарти дошкільної освіти й якісно підготувати дошкільників до навчання в школі.

Проте, як засвідчує аналіз діяльності ЗДО, ігрова діяльність не посідає належного місця в розвитку мовлення дітей, що спричиняє порушення необхідного балансу мовленнєво-ігрової та інших регламентованих стандартами дошкільної освіти видів діяльності. Відтак гра не виконує відповідної ролі в формуванні дитячої мовленнєвої особистості. Щодо до дидактичних мовленнєво-мовних вправ то вони, як правило, майже не використовуються в практиці роботи ЗДО. Вихователі не розуміють призначення цього дидактичного засобу в розвитку мовлення дітей. Успішне подолання означених проблем вбачаємо у визначенні пріоритету гри серед інших видів життєдіяльності дошкільників, суттєвим удосконаленням професійної майстерності вихователів щодо методики організації і проведення ігор та правильного керівництва ними, оптимальному співвідношенні ігор і вправ, тобто розуміння педагогами ЗДО психолого-педагогічних основ не тільки ігрової діяльності, а й дидактичних вправ, які потребують від дітей вольових зусиль, усвідомленості і зосередженості.

Аналіз досліджень. Проблема розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку була і до цього часу залишається в центрі уваги українських науковців, зокрема А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, Л.О. Калмикової, К.Л. Крутій, Н.І. Луцан, Т.О. Пироженко та багатьох інших. Проблему ігрової діяльності досліджували такі психологи, як: Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, А.Н. Леонтьєв, Л.О. Венгер, С.П. Новосолова та ін. В багатьох дослідженнях велика увага приділяється іграм і вправам, які сприяють розвитку дитячого мовлення.

Сучасні розвідки в галузі розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку представлені дослідженнями Л.О. Калмикової, Н.В. Харченко, Ю.В. Кролівець та ін. Л.О. Калмикова розробила для ЗДО діагностико-розвивальну програму, яка дає змогу вихователям користуватися як методиками діагностики мовлення, так і методиками розвитку мовленнєвої діяльності дітей у мовній грі (Калмикова, 2016). Яким чином навчати дітей рідної мови і розвивати їхнє мовлення на перетині двох ланок освіти – дошкільної і початкової – йдеться в іншому дослідженні Л.О. Калмикової (Калмикова, 2017).

Н.В. Харченко представила розробку абсолютно нової для дошкільної освіти проблему розвитку аудіювання дітей старшого дошкільного віку, створила діагностичний і лінгводидактичний комплекс для розвитку вербального сприймання і розуміння дітьми інформації і знань, поданих їм у дискурсивній формі різної мовної складності (Харченко, 2019).

Ю.В. Кролівець презентувала психолінгвістичний підхід до розвитку розповідного мовлення дітей старшого дошкільного віку, представила наукові обґрунтовані діагностичні й розвивальні технології, які допоможуть вихователям успішно формувати у дітей навички й уміння розповідання (Кролівець, 2020).

Мета статті – представити результати аналізу педагогічних підходів до використання ігор в розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку та презентувати критерії встановлення відмінностей між дидактичними іграми і дидактичними вправами.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що у дошкільному віці гра є провідним видом діяльності дітей, сферою прояву їхньої особистої ініціативи й активності, оскільки гра відповідає психічним і фізичним можливостям дитини та зумовлює найважливіші зміни у її психічних процесах, зокрема мовленнєвих.

С. Гончаренко «ігрову діяльність» називає «видом активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають соціальними функціями, стосунками та рідною мовою як засобом спілкування між людьми» (Гончаренко, 1997 : 139).

Н.В. Кудикіна тлумачить «ігрову діяльність» як «динамічну систему взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості». З огляду на це гра визначається як «конкретний прояв індивідуальної і колективної ігрової діяльності дитини, що має конкретно-історичний, багатовидовий та креативний характер» (Кудикіна, 2009).

Т.О. Піроженко обґрунтовано доводить, що гра – це активна форма пізнання дошкільниками навколишньої дійсності (Піроженко, 2002).

Для розвитку мовлення старших дошкільників можуть бути використані такі види ігор, як: сюжетно-рольові, дидактичні та словесні. Які можливості означених видів ігор в розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку?

Сюжетно-рольові ігри спроможні забезпечити відтворення дітьми дій дорослих і стосунків між ними за рахунок образності гри згідно з певним

задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет) і розігрування дітьми (Піроженко, 2002).

Сюжетно-рольова гра, будучи своєрідним, властивим дошкільному віку, способом засвоєння суспільного досвіду і своєрідною формою суспільного життя дітей, є важливою формою розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок діалогічного, полілогічного і монологічного характеру. Це така дитяча діяльність, у якій діти не тільки створюють ігрову ситуацію і виконують ролі, а й моделюють свою діяльність, наслідуючи дорослих. Вони також актуалізують у грі мовленнєві мотиви, вербалізують її зміст, вправляються у налагодженні взаємин.

Значущість сюжетно-рольової гри полягає не в отриманих результатах, а самому її процесі: діянні та спілкуванні, яке проявляється у вербальній перцепції, інтеракції та мовленнєвій комунікації. Цей вид гри сприяє невимушеному висловлюванню дитиною думок, почуттів, настроїв, гармонійно вводить її у світ людських стосунків, активізує мовленнєву поведінку через відображення в ігровому процесі комунікативних дій і взаємин дорослих.

Зміст сюжетної гри дітей нерідко відзеркалює епізоди або з казки або з життя дошкільників. Ці епізоди стають міцним стимулятором їхніх мовленнєвих дій: образи сприймання і образи пам'яті актуалізують доречну лексику, сприяють програмуванню висловлювання та доцільному вибору синтаксичних конструкцій для експлікації задуму.

Сюжетно-рольові ігри за їхньою тематикою і за глибиною відображення дітьми дійсності по різному забезпечують розвиток мовлення. Одні з них більшою мірою сприяють еволюції спілкування і суто мовленнєвому розв'язанню ігрових завдань; переходу до відображення у грі комунікативних стосунків між дошкільниками. Інші – створюють умови для вправлення у звуковимові, особливо коли діти відображають зміст казки та мовлення персонажів, зокрема тварин. Окрема група сюжетно-рольових ігор корисна задля розвитку граматичної будови мовлення, оскільки забезпечує вживання у реченнях різних видів словосполучень і правильну побудову речень (Рудківська, 2018, 2019).

Майже всі за тематикою сюжетно-рольові ігри розвивають (але різною мірою) діалогічне мовлення дітей, але не всі з них створюють умови для продукування дітьми монологів. Лише окремі з цих ігор можуть слугувати основою для розгортання одноосібних висловів.

Вільна сюжетно-рольова гра – найпривабливіша для дитини і найдоцільніша для її мовлен-

невого становлення. Це пояснюється тим, що у цій грі дошкільник відчуває свою внутрішню мовленнєву свободу, підвладність йому комунікативних дій і відносин – усього того, що в практичній діяльності досягається не дуже продуктивно. Цей стан ментальної свободи пов'язаний зі специфікою сюжетної гри – діями в уявній або умовній ситуації і мовленнєвому її відтворенні. Сюжетна гра не вимагає від дитини відчутного в освітньому сенсі мовленнєво-мовного результату. Він не продуктивний, умовний, бо у процесі гри дитина лише актуалізує набутий досвід вживання мовних засобів, досягає гнучкості і сталості мовленнєвих навичок. Результатом гри є задоволення дитини від мовленнєвої комунікації і можливість вступати в інтеракцію. Крім того, у цій грі дошкільники опановують у реальні організаційні відносини: домовляються про сюжет гри, розподіляють ролі, заперечують, погоджуються, висловлюють пропозиції, доводять, переконують, одночасно встановлюючи складні рольові стосунки.

Основні риси сюжетно-рольової гри з огляду на її вплив на розвиток мовлення дітей – це мовленнєва самостійність, активність і мовна творчість, проявлена у дитячих неологізмах і новотворах.

Головною особливістю даного виду гри є те, що в ній дошкільник втілює свій мовленнєвий задум, свої уявлення, вербально виражає своє ставлення до тієї події, що розгортається у грі.

Важливим засобом стимулювання мовленнєвого онтогенезу та формування мовленнєвої компетентності у дітей є *дидактичні ігри*. Як навчальні ігри, вони використовуються в освітньому процесі ЗДО для формування, закріплення і корекції мовленнєвих навичок дітей. Дидактична гра визначається як єдина система впливів, що спрямована як на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до дійсності, яка може стати їхнім новим джерелом знань, так і на формування більш досконалих пізнавальних навичок і вмінь – сенсорних, інтелектуальних, мнемічних, комунікативних тощо. А.М. Богущ особливістю дидактичних ігор вважає те, що вони спеціально створюються і розробляються дорослими з різною педагогічною метою; вони можуть супроводжуватись наочним матеріалом (іграшки, предмети, речі, картинки тощо) або будуватись тільки на словесній основі (Богущ, 2014).

Дидактичні завдання в грі не ставляться перед дітьми безпосередньо, як це відбувається на занятті, а тісно пов'язуються з ігровою дією. Дидактична мета прихована в ігровому завданні, вона непомітна для дитини. Тому засвоєння мовленнєвого і мовного змісту відбувається нена-

вмисно, неусвідомлено і мимовільно у процесі цікавих для неї ігрових дій, зокрема загадування і відгадування, елементів змагання у досягненні ігрового задоволення та ін. Основним стимулюючим фактором виконання мовного завдання стає не безпосередня настанова вихователя і бажання дітей висловлюватися, а природне прагнення гратися, виграти, бути учасником процесу гри, діяти разом з усіма. Саме ці мотиви спонукають дітей до мовленнєвої активності, як того вимагають умови і правила дидактичної гри (уважніше вслуховуватися, швидше орієнтуватися на потрібну відповідь, добирати і номінувати предмети тощо).

Дидактичні ігри дозволяють максимально наблизити процес навчання мови і розвитку мовлення до вікових особливостей дошкільника. В них тісно переплітаються ігрові та навчальні цілі, поєднується ігрова й комунікативно-мовленнєва мотивація. Дитина переживає інтерес до висловлювання своїх думок та задоволення від мовленнєвих дій у процесі таких ігор. Так само, як і навчання, дидактична гра дозволяє, але дещо по іншому, збагатити мовлення дітей та закріпити мовленнєві навички у ході виконання різноманітних ігрових завдань. Ініціатива у цих іграх належить дорослому, який подає правила, забезпечує ігровим матеріалом, залучає дітей до гри, а діти, захоплюючися процесом гри активно, але і машинально виконують мовленнєві завдання, не переймаючись проблемою виконати їх повністю. Це відбувається мимовільно і неусвідомлено, але результативно і продуктивно щодо завдань розвитку мовлення.

У ході дидактичної гри діти виконують конкретні дії, що зумовлюють і мовленнєву активність дошкільника та водночас спрямовують розвиток гри. Це своєрідний – проміжний етап – між залежністю мовлення від речей і предметних дій та вільним висловлюванням, в основі якого вже лежать не реальні предмети і дії, а їх образи, відокремлені від об'єктивно існуючих речей.

Дидактичні ігри класифікують за різними підставами, зокрема і за наявністю у їх змісті дидактичного матеріалу, наочного чи словесного. Це велика група дидактичних ігор з предметами, природним матеріалом, іграшками, речами, картинками, музичними інструментами, настільно-друковані ігри. І друга група – ігри без наочного супроводу – словесні, мовленнєві ігри. (Богущ, 2014).

А.К. Бондаренко, О.І. Сорокіна, А.І. Максаков, Г.А. Тумакова, Є.І. Удальцова, Г.С. Швайко та ін. виокремлюють словесні ігри у самостійну групу.

А.К. Бондаренко групує словесні ігри за чотирма видами. До першої групи відносить ігри,

які сприяють формуванню умінь виділяти істотні ознаки предметів, явищ, наприклад: «Крамниця», «Радіо», «Так-ні». До другої групи відносить ігри для розвитку умінь дітей порівнювати, співставляти, помічати алогізми, формулювати висновки, на зразок: «Подібний-неподібний», «Хто більше помітить небувальщин». Третю групу становлять ігри, які розвивають уміння узагальнювати і класифікувати предмети за різними ознаками. Це ігри на кшталт: «Що кому потрібно?», «Назви одним словом» та ін. В четвертій групі представлені ігри, корисні для розвитку уваги й швидкості мислення, витримки та почуття гумору. Серед них такі ігри, як: «Зіпсований телефон», «Фарби», «Білого і чорного не називати» та ін. (Бондаренко, 1991).

На думку А.М. Богуш, словесна гра є природним способом організації спілкування дошкільників, невимушеного залучення дітей у міжособистісне спілкування. Крім того, знання, доступні й цікаві дітям, охоче засвоюються і відображаються, ускладнюються саме у ході словесної гри, коли в дітей виникає потреба пояснити один одному те, що вони знають, бачать, роблять. У цих ситуаціях діти вдаються до складних речень, які не завжди використовують на заняттях з розвитку мовлення. У грі знання дітей, сформовані в научному плані, переводяться у мовленнєвий план, а отже, узагальнюються. А.М. Богуш відзначає, що у словесних іграх уявний світ завжди оформлений словами. За допомогою мовлення діти висловлюють свої думки, почуття, узгоджують свої дії у грі. (там само).

Словесна гра, як зазначає А.М. Богуш, має таку саму структуру, як і дидактична. У ній виокремлюють такі компоненти: ігровий задум; ігрові мовленнєві дії; рольова поведінка; сюжетно-складання; мовленнєве оформлення і мовленнєвий супровід. Ігрова дія у словесній грі завжди супроводжується різними мовленнєвими висловлюваннями; використовується в суто мовленнєвому плані. Рольове спілкування, як спілкування з іншими персонажами через ролі, обмежує спектр дій дошкільників винятково мовленням, а рольове мовлення робить зрозумілішою ігрову дію, виконувани дітьми в грі (Богуш, 2014).

А.М. Богуш класифікує словесні ігри за мовленнєвими завданнями або за метою: розвитку звукової культури мовлення і звукового аналізу слів, граматичної правильності мовлення, збагачення, уточнення і активізація словника; діалогічного мовлення, монологічного мовлення, комунікативної спрямованості мовлення і міжособистісного спілкування.

Вербальні ігри А.М. Богуш пропонує поділити на дві групи: репродуктивні і творчі. Вербальні (репродуктивні) ігри розглядає як такі, що передбачають відтворення дітьми змісту авторського тексту знайомого їм художнього твору, наприклад: «Коза і семеро козенят», «Гуси-лебеді» тощо. До репродуктивних вербальних ігор відносить також і ігри-драматизації, ігри за змістом художніх творів, ігри-інсценування, ігрові мовленнєві вправи за змістом художніх творів, ігрові мовленнєві казкові ситуації. Найбільш поширеним видом репродуктивних вербальних ігор вважає ігри-драматизації.

Творчі вербальні ігри тлумачить як самостійне створення дітьми ігрового задуму і сюжету гри на основі знайомих їм художніх творів, тобто як творчу інтерпретацію змісту декількох знайомих дітям казок, оповідань тощо. До творчих вербальних ігор, відносить сюжетно-рольові ігри, театралізовані ігри, режисерські, ігри-небувальщини (Богуш, 2014).

Л.О. Калмикова пропонує використовувати в ЗДО мовні ігри, в основу класифікації яких покладені значущі мовні одиниці, зокрема звук / буква, слово, словосполучення, прості і складні речення, мікротеми тексту, тексти. (Калмикова, 2017:).

Всі мовні ігри, запропоновані Л.О. Калмиковою зорієнтовані на розвиток у дітей старшого дошкільного віку мовної компетенції і мовленнєвої компетентності (Калмикова, 2016; 2017).

Особлива роль в розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку має бути відведена, як ми вважаємо, мовним вправам. Їх дидактичне значення полягає (на відміну від мовних або словесних ігор) в спроможності цілеспрямовано формувати у дітей здатність об'єктивувати мову, усвідомлювати мовні одиниці, розвивати вольовий компонент продукованого мовлення через формування мовленнєвих дій (умінь) на тілі вже сформованих мовленнєвих операцій (навичок), що створює передумови для оволодіння дітьми мовленнєвою діяльністю, яка відрізняється від дитячого (майже спонтанного) мовлення такими ознаками, як: усвідомленість, довільність, навмисність. Якщо в грі дитина не зосереджується на дидактичному завданні і виконує його мимовільно, неусвідомлено, ненавмисно, то дидактичні вправи потребують від неї діаметрально протилежного: розуміння того, що від неї вимагається, виконання того, що передбачено змістом мовних вправ. Відхилення від алгоритму реалізації завдання не допускається. Якщо в грі вихователь висловлюється таким чином: «Я почну говорити, а ви продовжуйте, щоб лялька Катя зрозуміла, про

що ми хотіли сказати.» («Ми взяли з собою на прогулянку граблі і лопати, щоб...»). У вправі з аналогічним дидактичним задумом щодо доповнення речень дискурс вихователя буде зовсім іншим. Він апелюватиме до свідомості дітей; ставитиме завдання; використовуватиме мовні терміни; закликатиме до уваги, а також думати, як сказати точніше, правильніше, не поспішати висловлюватися, спочатку подумати, як саме побудувати речення, а потім вимовити його. Наприклад: «Я почну будувати і промовляти речення, а ви маєте продовжити і завершити його, щоб до кінця закінчити думку, яку ми разом хотіли висловити».

Висновки.

Серед різних засобів розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку особлива роль належить грі, яка є провідним видом діяльності дітей в процесі якої вони, відтворюючи дії дорослих, набувають первинних навичок соціалізації, зокрема навичок комунікації і спілкування. В грі діти активно взаємодіють між собою, оволодіваючи мовленнєвими навичками. Гра також інтенсивно впливає й на розвиток інших – сенсорних і когнітивних процесів, що опосередковано впливають на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Задля реалізації завдань розвитку мовлення дошкільників доцільно використовувати різні види ігор: сюжетно-рольові, дидактичні, словесні, вербальні або мовні ігри. Сюжетно-рольові ігри є самоорганізованою діяльністю старших дошкільників, а дидактичні ігри – спеціально організова-

ними видами ігрової діяльності, метою яких є розвиток мовних складових мовлення дітей.

В сюжетно-рольових іграх більш типовим впливом на розвиток мовлення є вплив через спілкування дітей під час таких ігор. В процесі дидактичних ігор в дітей на мимовільному, неусвідомленому рівні формуються необхідні їм знання та мовленнєві навички, які є метою проведення даного виду ігор. Словесні (вербальні, мовні) ігри безпосередньо спрямовуються на вирішення більшою мірою завдань мовленнєвого характеру, хоча в них одночасно вирішуються і пізнавальні, і комунікативні, і виховні, і навчальні, і розвивальні завдання.

Для підвищення ефективності освітньої роботи в ЗДО, спрямованої на забезпечення розвитку мовлення дітей, потрібно розмежовувати мовні ігри і мовні вправи, враховуючи, що мовлення є багатомірним явищем. У дітей воно здебільшого спонтанне, ситуативне, мимовільне, неусвідомлене. Перспективний онтогенез дитячого мовлення має пов'язуватися з еволюцією у дітей іншої його форми, а саме: з початковим розвитком мовленнєвої діяльності – системи мовленнєвих дій, які позбавлені спонтанності, ситуативності і не контрольованості та характеризуються рефлексивністю й іншими якісними ознаками. Для формування діяльних мовленнєвих якостей потрібні саме мовні вправи. Ігри закріплюють мовленнєві операції (навички), вправи формують мовленнєві дії (уміння).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти наук. кер. Т.О. Піроженко, (нова редакція) Київ, 2021. 38 с.
2. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчальний посібник / А.М. Богуш, Н.І. Луцан. – 3-тє вид., доповн. – Київ: Видавничий Дім Слово, 2014. 304 с.
3. Бондаренко А.К. Дидактические игры в детском саду. Москва, «Просвещение» 1991. 160 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. 376 с.
5. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. / Л.О. Калмикова – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.
6. Калмикова Л.О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: психолінгвістичний і лінгвометодичний виміри: навч.-метод. пос. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 448 с.
7. Кролівець Ю.В. Психологічні особливості розвитку розповідного мовлення дітей дошкільного віку. Дис. д-ра філософії. Переяслав, 2020.
8. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва. Н.В. Кудикіна. Її величність ГРА: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : зб. статей за ред. Г.С. Тарасенко. – Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2009.
9. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини: монографія. Київ : Нора-Принт, 2002. 311 с.
10. Рудківська Н.Л. Про деякі аспекти формування синтаксичної будови мовлення дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць / за заг. редакцією проф. Л.В. Зданевич, доц. Л.С. Пісоцької, Н.М. Миськової. – Хмельницький : ХГПА, 2018 С. 297-300.
11. Рудківська Н.Л. Технологія формування синтаксичної будови мовлення в дітей старшого дошкільного віку в процесі гри. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Херсон 2018, С. 76-81.

12. Рудківська Н.Л. Сюжет із іграшок як засіб розвитку синтаксичної будови мовлення дітей старшого дошкільного віку. За загальною редакцією доктора педагогічних наук, доцента С.А. Саяпіної. Харків, ТОВ «Видавництво НТМТ» 2019, С. 302-322.

13. Харченко Н.В. Психологія розвитку аудіювання у дітей дошкільного віку. Дис. доктор психологічних наук. Переяслав-Хмельницький, 2019.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [The basic component of preschool education] nauk. ker. T.O. Pirozhenko, (nova redaktsiia) Kyiv, 2021. 38 s [in Ukrainian].

2. Bohush A. M., Lutsan N. I. Movlennievo-ihrova diialnist doshkilnykiv : movlennievi ihry, sytuatsii, vpravy [Speech and play activities of preschoolers: speech games, situations, exercises]. Navchalnyi posibnyk / A.M. Bohush, N.I. Lutsan. – 3 tie vyd., dopovn. – Kyiv: Vydavnychi Dim Slovo", 2014. 304 s [in Ukrainian].

3. Bondarenko A.K. Dydaktycheskye yhry v detskom sad [Didactic games in kindergarten]. Moskva, «Prosveshchenye» 1991. 160 s [in Russian].

4. Honcharenko S. Ukrainyskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. / Semen Honcharenko. – Kyiv: Lybid, 1997. 376 s [in Ukrainian].

5. Kalmykova L.O. Formuvannia u ditei starshoho doshkilnoho viku movlennievoi diialnosti [Formation of speech activity in older preschool children]: diahnozyko-rozvyvalnyi kompleks : navch.-metod. posib. / L.O. Kalmykova – Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo», 2016. 384 s [in Ukrainian].

6. Kalmykova L.O. Perspektyvnist i nastupnist v navchanni movy y rozvytku movlennia ditei doshkilnoho i molodshoho shkilnoho viku: psykholinhvistychni i linhvometodychni vymiry [Perspectives and continuity in language teaching and speech development of preschool and primary school age children: psycholinguistic and linguometethodical dimensions]: navch.-metod. pos. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo», 2017. 448 s [in Ukrainian].

7. Krolivets Yu.V. Psykholohichni osoblyvosti rozvytku rozpovidnoho movlennia ditei doshkilnoho viku [Psychological features of the narrative speech development in preschool children]. Dys. d-ra filosofii. Pereiaslav, 2020 [in Ukrainian].

8. Kudykina N. V. Ihrova diialnist ditei: teoretychni osnovy y metodyka pedahohichnoho kerivnytstva [Children's play activities: theoretical foundations and methods of pedagogical guidance]. N.V. Kudykina. Yii velychnist HRA: teoriia i metodyka orhanizatsii dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity : zb. statei za red. H.S. Tarasenko. – Vinnytsia : VDPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, 2009 [in Ukrainian].

9. Pirozhenko T.O. Komunikatyvno-movlennievi rozvytok dytyny [Communicative and speech development of the child]: monohrafiia. Kyiv : Nora-Prynt, 2002. 311 s [in Ukrainian].

10. Rudkivska N.L. Pro deiaki aspekty formuvannia syntaksychnoi budovy movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku. Zbirnyk naukovykh prats / za zah. redaktsiieiu prof. L.V. Zdanevych, dots. L.S. Pisotskoi, N.M. Myskovoї. – Khmelnytskyi : KhHPA, 2018 S. 297-300 [in Ukrainian].

11. Rudkivska N.L. Tekhnolohiia formuvannia syntaksychnoi budovy movlennia v ditei starshoho doshkilnoho viku v protsesi hry [Technology of formation the syntactic structure of speech in children of senior preschool age in the course of a game]. Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky». Kherson 2018, S. 76-81 [in Ukrainian].

12. Rudkivska N.L. Siuzhet iz ihrashok yak zasib rozvytku syntaksychnoi budovy movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku [The plot of toys as a means of developing the syntactic structure of speech of older preschool children]. Za zahalnoiu redaktsiieiu doktora pedahohichnykh nauk, dotsenta S.A. Saiapinoї. Kharkiv, TOV «Vydavnytstvo NTMT» 2019, S. 302-322 [in Ukrainian].

13. Kharchenko N.V. Psykholohiia rozvytku audiiuvannia u ditei doshkilnoho viku [Psychology of listening development in preschool children]. Dys. doktor psykholohichnykh nauk. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2019 [in Ukrainian].